

MOKSLINIAI STRAIPSNIAI

AGRESIJOS SAMPRATA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

Saulius Katuoka *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-8303 Vilnius
Telefonas 271 46 70
Elektroninis paštas skatuoka@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. birželio 1 d., parengta spausdinti 2006 m. rugsėjo 27 d.

Santrauka. Straipsnyje, taikant istorinį ir lyginamąjį metodus, nagrinėjami tarptautinės teisės aktai, kuriuose pateikiama agresijos samprata.

Autorius pirmiausia apžvelgia 1933 m. Londono konvenciją dėl agresijos.

Daugiausia dėmesio skiriama JTO Specialaus komiteto, kuriam buvo pavesta apibrėžti agresijos sampratą, darbo analizei, išryškinant probleminius bei daugiausia diskusijų sukėlusius klausimus, iškilusius formuluojant agresijos apibrėžimą.

Straipsnyje išskiriami kvalifikuojantys agresiją požymiai ir analizuojamos konkrečios veikos, įtvirtintos JTO rezoliucijoje „Dėl agresijos apibrėžimo“, kurias konstatavus galima pripažinti agresijos aktus.

Pagrindinės sąvokos: agresija, Tautų Sąjunga, Jungtinių Tautų Organizacija, okupacija, aneksija.

IVADAS

Šiuolaikinės tarptautinės teisės raida susijusi su esminiais kokybiniais šios teisės sistemos pokyčiais. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, palyginti su klasikine tarptautine teise, įvyko didelių permainų apibrėžiant jėgos ir grasinimo sampratą – tarptautinė teisė iš karo teisės virto taikos ir saugumo teise. Šie svarbūs tarptautinės teisės pokyčiai visų pirma buvo užfiksuoti tarptautinėse sutartyse, taip pat išryškėjo kai kurių valstybių ir tarptautinių organizacijų praktikoje. Taigi kiekviena valstybė, siekdama teisėtų tikslų, turi pasinaudoti kokybiniais tarptautinės teisės pokyčiais. Ir tai daryti būtina tose srityse, kurios susijusios su jėgos ir grasinimo panaudojimu atvejais.

XX amžiaus tarptautinei teisei iš dalies pavyko išspręsti gana sudėtingą klausimą – apibrėžti agresijos sampratą. Iš daugelio valstybių ir tarptautinių organiza-

cijų labiausiai išsiskyrė Jungtinės Tautos – jų pastangomis laipsniškai pavyko išskirti pagrindinius agresijos požymius.

Straipsnyje keliami du tikslai: 1) pateikti trumpą agresijos sąvokos prieš įkuriant Jungtinių Tautų Organizaciją genezę, 2) atskleisti esminius agresijos sąvokos požymius remiantis 1974 m. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucija 3314 „Dėl agresijos apibrėžimo“.

1. TRUMPA AGRESIJOS SĄVOKOS PRIEŠ ĮKURIANT JTO GENEZĖS APŽVALGA

Po Pirmojo pasaulinio karo tarptautinė bendrija susirūpino dėl taikos ir saugumo užtikrinimo, siekdama išvengti pasaulinio masto karų. Dar 1917 m. JAV prezidentas W. Wilsonas atkreipė dėmesį, kad būtina universali valstybių organizacija, kuri tiek mažoms, tiek didelėms valstybėms suteiktų politinės nepriklausomybės ir teritorinio vientisumo garantijas. Tokia organizacija turėjo tapti Tautų Sąjunga. Tautų Sąjunga, anot profesoriaus A. Jaščenkos, „turėjo pasidaryti organizacija Pa-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės teisės katedros profesorius.

sauliui valdyti, tarptautinei teisei ir taikai nustatyti, taip pat įrankiu taikos sutartims revizuoti“ [1, p. 334].

Tautų Sąjungos pakte buvo užfiksuoti gana kilnūs aukštųjų susitariančių šalių tikslai. Pakto preambulėje buvo pažymėta, kad tautų bendradarbiavimui išplėsti ir taikai bei saugumui užtikrinti reikia:

- prisiimti tam tikrų pasižadėjimų nepradėti karo;
- palaikyti viešai tarptautinius santykius, grįstus teisingumu ir garbe;
- griežtai laikytis tarptautinės teisės nuostatų, pripažintų nuo šio laiko tikruoju vyriausybės veiks-
mų dėsniumi;
- įgyvendinti teisingumą ir tiksliai gerbti visus sutartinius pasižadėjimus organizuotųjų tautų savitarpio santykiuose [2, p. 693].

Vienas iš garsesnių Tautų Sąjungos pakto aiškintojų prof. P. Ray manė, kad šio Pakto 10 straipsnis yra agresijos teorijos pagrindas ir kad jis sudaro naujos tarptautinės teisės konstitucinį elementą [3, p. 5]. Statuto 10 straipsnyje nurodyta, kad: Sąjungos nariai pasižada gerbti ir saugoti prieš kiekvieną išorinį užpuolimą visų Sąjungos narių teritorinę neliečiamybę ir politinę nepriklausomybę. Tokio užpuolimo, grasinimo užpulti arba užpuolimo pavojaus atveju taryba imsis priemonių laiduoti šios prievolės vykdymą. Teoriniu požiūriu valstybių Tautų Sąjungos narių išpareigojimai gana pozityvūs, tačiau praktiškai šias nuostatas įgyvendinti buvo nelengva.

Prof. A. Jaščenka, vertindamas to meto Tautų Sąjungos veiklą, pastebėjo jos trūkumus. Pagrindiniai iš jų, jo nuomone, buvo tai, kad:

- 1) ši organizacija nėra universali, t. y. neapima daugumos pasaulio valstybių;
- 2) Tautų Sąjunga leidžia kurtis politinėms ir karo sąjungoms, prieštaraujančioms Pakto idėjai;
- 3) Tautų Sąjunga neturi vykdomosios jėgos;
- 4) Tautų Sąjungos sprendimai priimami vadovaujantis vienbalsiškumo principu – taip sudaromos kliūtys priimti svarbiausius sprendimus;
- 5) Tautų Sąjungos institucijų veiksnumas ribojamas suteikiant teisę teikti tik rekomendacijas.

Laikui bėgant šie profesoriaus A. Jaščenkos nurodyti Tautų Sąjungos veiklos trūkumai iš tikrųjų pasitvirtino – Tautų Sąjunga netapo organizacija, galinčia užtikrinti taiką ir saugumą. Kita vertus, reikia pabrėžti, kad Tautų Sąjungos siekis riboti ginkluotos jėgos panaudojimą to meto sąlygomis buvo pažangus.

Žingsnis į priekį apibrėžiant agresijos sampratą buvo 1928 m. Briando-Kellogo paktas, uždraudęs agresyvius karus ir pasmerkęs karą kaip nacionalinės politikos priemonę.

Pirmas ryškesnis bandymas pateikti agresijos apibrėžimą fiksuojamas 1933 m. Londono konvencijoje dėl agresijos. Šios konvencijos, taip pat agresijos apibrėžimo iniciatorė buvo Sovietų Sąjunga.

Londono konvencijoje buvo nurodyta, kad agresore bus pripažinta valstybė, kuri pirma padarys vieną iš nurodytų sutartyje veiks-
mų:

- „a) paskelbs karą kitai valstybei;

b) įsibraus panaudodama ginkluotąsias pajėgas, net karo nepaskelbusi, į kitos valstybės teritoriją;

c) sausumos, jūrų arba oro ginkluotosios pajėgos bombarduos kitos valstybės teritoriją, laivus arba lėktuvus;

d) įves arba išlaipins sausumos, jūrų arba oro ginkluotąsias pajėgas be kitos valstybės leidimo arba pažeis tokio leidimo sąlygas, nustatančias ginkluotųjų pajėgų buvimo laiką ir teritorijos ribas;

e) paskelbs kitos valstybės pakrančių arba uostų jūrų blokadą“ [4, p. 172–173].

Londono konvenciją dėl agresijos teigiamai įvertino daugelis politikų ir tarptautinės teisės mokslininkų. Svarbiausia, kad konvencijoje nurodyti agresijos požymiai tapo atskaitos tašku apibrėžiant pagrindinius agresijos požymius po Antrojo pasaulinio karo.

Apibendrinę visus tarptautinės teisės aktus, priimtus prieš Antrąjį pasaulinį karą, dauguma tarptautinės teisės specialistų linkę manyti, kad remiantis šiais aktais karinės jėgos panaudojimas gali būti kvalifikuojamas kaip neteisėtas aktas. Įdomios šiuo požiūriu I. Brownlio mintys. Žymus tarptautinės teisės specialistas mano, kad priėmus Briando-Kellogo paktą, ypač nuo 1939 m. pradžios, kai šį paktą pasirašė 63 valstybės, karinės jėgos panaudojimas visuotinai gali būti pripažintas neteisėtu [5, p. 88].

Agresija, kaip nusikaltimas, buvo detalizuotas Niurnbergo ir Tokijo tarptautinių karinių tribunolų statutuose bei nuosprendžiuose.

Prof. P. Kūris, analizuodamas Niurnbergo tribunolo nuosprendį, pažymėjo: „[...] tai didžiulės reikšmės tarptautinis aktas, [...]. Niurnbergo Tribunolo nuosprendis labai svarbus ir tarptautinei teisei: jame agresija įvertinta kaip didžiausias nusikaltimas žmonijai, be to, nusikaltimu skelbiama ne tik pati agresija, bet ir paruošiamieji veiksmai“ [6, p. 62].

1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijoje JTO Generalinė Asamblėja patvirtino Niurnbergo Tarptautinio Karinio Tribunolo statuto ir nuosprendžio principus, pripažindama juos tarptautinės teisės principais. Taip buvo sukurtas precedentas, įtvirtinantis ne tik agresijos uždraudimą, bet ir numatantis atsakomybės už agresiją principus.

Jungtinių Tautų Organizacijos įkūrimas buvo vienas iš svarbiausių įvykių pasibaigus Antrajam pasauliniam karui. Jungtinių Tautų Organizacijos vizija, jos veiklos kryptys bei principai buvo aptarinėjami vykstant Antrojo pasaulinio karo batalijoms. Rengiant JTO įstatus buvo atsisakyta įtvirtinti juose agresijos apibrėžimą. San Franciske vykusioje tarptautinėje konferencijoje, kurios metu buvo parengti Organizacijos įstatai, daugumos valstybių atstovai atkreipė dėmesį, kad pateikti tikslų agresijos apibrėžimą nėra šios konferencijos tikslas [7]. Tačiau valstybės susitarė, kad bus įsteigta universali tarptautinė organizacija, kuri sieks palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą ir kuri tuo tikslu bus įgaliojta taikyti kolektyvines priemones, kad būtų užkirstas kelias taikos pažeidimams, skatins draugiškus santykius tarp tautų ir tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonomines, socialines, kultūrinės bei humanitarines

problemas, ugdant pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms. Tapo aišku, kad turėdamos tokius įgaliojimus JTO savo veikloje neišvengiamai susidurs su agresijos apibrėžimo problemomis. Tiesa, detalesnio agresijos apibrėžimo svarstymo teko porą dešimtmečių palaukti.

Jungtinių Tautų įstatų 2 straipsnyje buvo užfiksuota nuostata, įpareigojanti visas valstybes tarptautiniuose santykiuose susilaikyti nuo grasinimo jėga arba jos panaudojimo tiek prieš bet kurios valstybės teritorinį neliečiamumą arba politinę nepriklausomybę, tiek bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais. Tačiau detalesnių agresijos požymių JTO įstatuose nebuvo užfiksuota.

2. AGRESIJOS SĄVOKA PAGAL 1974 M. JTO REZOLIUCIJĄ „DĖL AGRESIJOS APIBRĖŽIMO“

1967 m. JTO iniciatyva buvo sudarytas Specialusis, susidedantis iš 35 valstybių atstovų, komitetas, kuriam buvo pavesta apibrėžti agresijos sampratą. Po gausių ir įvairių diskusijų, praėjus septyneriems metams, Specialus komitetas pateikė kompromisinį, tarptautinei bendrijai priimtina agresijos apibrėžimą. 1974 m. gruodžio 14 d. JTO Generalinė Asamblėja vienbalsiai priėmė rezoliuciją 3314 „Dėl agresijos apibrėžimo“. Ši rezoliucija svarbi tuo, kad tai yra pirmasis oficialus JTO dokumentas, kuriame pateikta agresijos samprata, požymiai ir kartu patikslintas JTO įstatuose vartojamas agresijos terminas.

Agresijos apibrėžimas šioje rezoliucijoje buvo formuluojamas taikant du metodus. Visų pirma buvo pateiktas bendrasis agresijos apibrėžimas, atskleidžiantis esminius agresijos požymius. Rezoliucijos 1 straipsnyje teigiama, kad „agresija laikomas valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį neliečiamumą arba politinę nepriklausomybę arba koku nors kitu būdu, nesuderinamu su JTO įstatais, kaip tai numatyta šiame apibrėžime“. Rezoliucijos „Dėl agresijos apibrėžimo“ 3 straipsnis įtvirtina ginkluotos jėgos panaudojimo atvejus, kurie atsižvelgiant į pirmumo principą ir kitas aplinkybes gali būti pripažinti agresijos aktais:

- a) valstybės ginkluotųjų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar kitos valstybės teritorijos užpuolimas, arba bet kokia karinė okupacija, kokio laikino pobūdžio ji bebūtų, esanti tokio ginkluoto įsiveržimo arba užpuolimo rezultatas, arba bet kokia aneksija, susijusi su jėgos panaudojimu prieš kitos valstybės teritoriją ar jos dalį;
- b) kitos valstybės teritorijos bombardavimas panaudojant valstybės ginkluotąsias pajėgas arba bet kokio ginklo panaudojimas prieš kitos valstybės teritoriją;
- c) valstybės uostų ir krantų blokada panaudojant kitos valstybės ginkluotąsias pajėgas;
- d) valstybės sausumos, jūrų, oro pajėgų arba jūrų ir oro laivyno užpuolimas, vykdomas kitos valstybės ginkluotųjų pajėgų;

e) ginkluotųjų pajėgų, pagal susitarimą esančių kitos valstybės teritorijoje, panaudojimas priešingai to susitarimo sąlygoms arba tų ginkluotųjų pajėgų laikymas tos valstybės teritorijoje po to, kai susitarimas nustoja galioti.

f) valstybės veiksmai, leidžiantys kitai valstybei naudotis savo teritorija agresijos aktui prieš trečiąją valstybę įvykdyti;

g) valstybės ar jos vardu ginkluotų gaujų, grupių, nereguliariųjų pajėgų ar samdinių siuntimas į kitą valstybę, kurioje ji vykdo gana rimto pobūdžio ginkluotos jėgos panaudojimo aktus, tolygius anksčiau numatytiems aktams, arba valstybės dalyvavimas juose.

Tarptautinės teisės specialistai šias nuostatas analizavo ir komentavo. Tarptautinės teisės enciklopedijoje prof. B. Frenczas pažymi, kad bendrajame agresijos apibrėžime neliko vietos grasinimams panaudoti ginkluotą jėgą [8, p. 59]. Tuo tarpu jau minėto Niurnbergo karinio tribunolo sprendime grasinimai panaudoti karinę jėgą klasifikuojami kaip agresijos aktas. Pateiktame agresijos apibrėžime buvo įtvirtinta, kad agresija visų pirma yra nukreipta prieš valstybės suverenitetą.

Iš pateikto bendrojo agresijos apibrėžimo galima išskirti tris agresiją kvalifikuojančius požymius:

- 1) agresija susijusi su ginkluotos jėgos panaudojimu;
- 2) agresijos atveju kėsiniama į valstybės suverenitetą, teritorijos neliečiamumą, politinę nepriklausomybę;
- 3) formuluojant agresijos apibrėžimą svarbu nustatyti pirmumo panaudojant jėgą faktą.

Jau minėjome, kad apibrėžime kaip agresijos objektas įvardytas valstybės suverenitetas. Suvereniteto pažeidimas, kaip vienas iš agresijos požymių, buvo įtrauktas trylikos valstybių iniciatyva.

Tarptautinėje teisėje suverenitetas suprantamas kaip valstybės nepriklausomybė tiek šalies viduje, tiek santykiuose su kitomis valstybėmis. Apibūdinant valstybės suverenitetą tarptautinės teisės požiūriu paprastai cituojamas 1928 m. arbitražo sprendimas JAV ir Nyderlandų ginče dėl Palmos salų. Sprendime buvo pabrėžta, kad suverenitetas tarp valstybių visų pirma reiškia nepriklausomybę. Valstybės nepriklausomybė tam tikroje teritorijoje, kaip pažymi buvęs Teisingumo Teismo teisėjas X. Arecaga, reiškia valstybės teisę šios teritorijos ribose savarankiškai įgyvendinti valstybės funkcijas, nepripažįstant jokių kitų valstybių kišimosi [9, p. 122]. Tai reikštų, kad pasiekusi nepriklausomybę valstybė yra suvereni ir suverenitetas yra jos nepriklausomybės garantas. Agresorius, ginkluota jėga pasikėsinęs į kitos valstybės suverenitetą, kelia grėsmę jos nepriklausomybei.

Reikia pabrėžti, kad Sovietų Sąjunga sutiko įtraukti suvereniteto pažeidimą į bendrąją agresijos apibrėžimą, pažymėdama, kad jis bus suprantamas kaip apimantis karinės jėgos panaudojimą kėsintis į teritorijos neliečiamumą bei politinę nepriklausomybę. Su platesne valstybės suvereniteto traktuote, be abejonės, galima būtų sutikti. Valstybės suverenitetas turi būti siejamas ir su

valstybės valdžios viršenybe teritorijos viduje, ir teritorijos neliečiamybe, ir, be abejo, jos nepriklausomybe santykiuose su kitomis valstybėmis [plačiau apie valstybės suverenitetą 10, p. 20–21].

Svarstant agresijos apibrėžimo projektus išsiskyrė valstybių atstovų nuomonės dėl termino „jėga“ interpretavimo. Skirtingų valstybių atstovai skirtingai aiškino JTO įstatų 2 straipsnio 4 punkto, numatančio, kad „visos valstybės savo tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ar jos panaudojimo tiek prieš bet kurios valstybės teritorinį neliečiamumą arba politinę priklausomybę, tiek bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“ formuluotę atsakant į klausimą, o kas įeina į jėgos sampratą. Kai kurių valstybių nuomone, minėtas straipsnis draudžia ginkluotos jėgos panaudojimą. Šios pozicijos šalininkai pateiktame agresijos apibrėžime siūlė agresiją apibrėžti kaip vienos valstybės atvirą arba slaptą, tiesioginį arba netiesioginį karinės jėgos panaudojimą prieš kitos valstybės teritorinį neliečiamumą arba politinę nepriklausomybę, arba bet kokių kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais.

Kitų valstybių atstovų nuomone, agresijos apibrėžime vartojamas jėgos terminas turi būti traktuojamas plačiau nei ginkluota jėga ir apimti ekonomines ir politines jėgos priemones. Sovietų Sąjungos siūlomame agresijos apibrėžime buvo išskirta ir apibūdinta ekonominė agresija. Minėtame projekte buvo įtvirtinta, kad kaip įvykdžiusi ekonominės agresijos aktą bus pripažinta valstybė, kuri pirma įvykdys vieną iš šių veiksmų:

- imsis ekonominio spaudimo priemonių, pažeidžiančių kitos valstybės suverenitetą, jos ekonominę nepriklausomybę ir grasinančių tos valstybės ekonominio gyvenimo pagrindams;
- imsis priemonių kitos valstybės atžvilgiu, trukdančių jai naudoti savus gamtos išteklius, arba imsis priemonių nacionalizuoti išteklius;
- taikys kitai valstybei ekonominę blokadą [11].

Iš tikrųjų reikėtų pritarti ir doktrinoje išsakytai minčiai, kad grasinimas ekonomine prievarta arba jos panaudojimas prieš ekonomiškai silpnas valstybes gali būti ne mažiau aktyvus už grasinimą karine jėga arba jos panaudojimą. Tačiau reikia pripažinti, kad valstybės atstovams nepavyko susitarti ir išskirti ekonominės arba ideologinės agresijos formos. Taigi JTO rezoliucijoje „Dėl agresijos apibrėžimo“ terminas „jėga“ traktuojamas kaip ginkluota jėga, ir norėdama atremti būtent tokią jėgos formą užpulta valstybė gali pasinaudoti savių teisėmis.

Teigiama yra ir tai, kad apibrėžiant agresiją JTO rezoliucijoje „Dėl agresijos apibrėžimo“ buvo bandyta nurodyti veiksmus, kuriuos konstatavus galima pripažinti agresijos faktą.

1974 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos „Dėl agresijos apibrėžimo“ 3 straipsnio „a“ punktas buvo suformuluotas remiantis 13 valstybių pateiktu projektu. Rezoliucijos 3 straipsnio „a“ punkte nurodoma, kad agresijos aktu yra laikomas „valstybės ginkluotų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar kitos valstybės teritorijos užpuolimas, arba bet kokia

karinė okupacija, kokio laikino pobūdžio ji bebūtų, esanti tokio ginkluoto įsiveržimo arba užpuolimo rezultatas, arba bet kokia aneksija, susijusi su jėgos panaudojimu prieš kitos valstybės teritoriją ar jos dalį“.

Taigi 3 straipsnio „a“ punkte nurodyti keli savarankiški agresijos aktai: ginkluotų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją, valstybės teritorijos užpuolimas, karinė okupacija ir aneksija. Karinė okupacija ir aneksija turi būti traktuojamos kaip savarankiški agresijos aktai. 13 valstybių pateiktame projekte pažymima, kad okupacija arba aneksija turi būti suprantama ne tik kaip įsiveržimo ar užpuolimo padarinys, o kaip tęstinis agresijos aktas, besiremiantis ginkluota jėga [12, p. 52]. Be to, valstybių, patyrusių okupaciją, iniciatyva išliko nuostata, pabrėžianti tai, kad ir kokio laikino pobūdžio būtų karinė okupacija, konstatavus okupacijos faktą, ji visada bus traktuojama kaip agresijos aktas.

Nustatant agresijos faktą labai svarbus pirmumo principas. Jei nesivadovautume pirmumo principu, bet koks ginkluotos jėgos panaudojimas pateikiant prevencijos argumentus galėtų būti pateisinamas.

Kai kurių valstybių atstovų nuomone, kvalifikuojant agresijos aktą, svarbu nustatyti agresijos tikslus.

Pavyzdžiui, JAV, Jungtinės Karalystės, Kanados, Italijos, Austrijos ir Japonijos pateiktame projekte buvo numatyta, kad jėgos panaudojimo atvejai gali būti pripažinti agresija, jei vykdomi turint šiuos tikslus:

- 1) sumažinti užpultos valstybės teritoriją arba pakeisti valstybės sienas;
- 2) pakeisti demarkacines linijas, suderintas tarptautiniame plane;
- 3) sutrikdyti kitos valstybės vidaus reikalus arba į juos įsikišti;
- 4) sukelti pakeitimus kitos valstybės valdžioje;
- 5) padaryti užpultai valstybei žalą ar gauti kokias nors nuolaidas.

Šių valstybių atstovų nuomone, agresija turi būti susijusi su agresyviais ketinimais.

Tačiau Specialaus komiteto nariams pavyko suderinti pozicijas, kad pripažįstant jėgos panaudojimo faktą pirmumas bus laikomas *prima facie* agresijos akto požymiu.

Po to, kai 1974 m. buvo pateiktas agresijos apibrėžimas, JTO Generalinė Asamblėja keletą kartų patvirtino agresijos definiciją priimtose tarptautinėse deklaracijose. Pavyzdžiui, 1988 m. buvo priimta „Deklaracija dėl jėgos nenaudojimo“. Joje dar kartą buvo pateiktas agresijos apibrėžimas. Tokiais patvirtinimais Jungtinės Tautos siekė kuo platesnio agresijos apibrėžimo pripažinimo. Tai davė tam tikrų rezultatų. Pavyzdžiui, Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje Nikaragva prieš Jungtinės Amerikos Valstijas yra nurodęs, kad agresijos apibrėžimo 3 straipsnio „g“ punktas „gali būti naudojamas kaip paprotinės tarptautinės teisės įrodymas“. Dar griežtesnę poziciją savo atskirojoje nuomonėje išsakė teisėjas Schwebelis. Jis pažymėjo, kad agresijos apibrėžimas, pateiktas JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje, yra labai svarbus ir negali būti ignoruojamas. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad tarptautinės bendrijos praktikoje remtis rezoliucijoje pateiktu apibrėžimu ne visada pa-

vyksta. Irako išpuolis prieš Kuveitą 1990 m. rugpjūčio 2 d. Saugumo Tarybos buvo pasmerktas ir kvalifikuotas kaip įsiveržimas ir neteisėta okupacija. Saugumo taryba pripažino, kad Irako įvykdyta Kuveito okupacija yra neteisėta ir laikoma niekine bei negaliojančia. JTO narėms buvo leista imtis „visų reikiamų priemonių, kad būtų atkurta taika ir saugumas“. Deja, reikia konstatuoti, kad kvalifikuojant agresijos nusikaltimą nebuvo nuorodos į JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos „Dėl agresijos apibrėžimo“ 3 straipsnio „a“ paragrafą [plačiau apie JTO Saugumo Tarybos sprendimą žr. 13, p. 60–61].

Tačiau mes pritariame daugumos tarptautinės teisės specialistų nuomonei, kad JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje pateiktas agresijos apibrėžimas yra ilgo, evoliucinio tarptautinės bendrijos raidos rezultatas. Agresijos apibrėžimas, priimtas bendru susitarimu, atspindėjo pasaulio valstybių politinę brandą ir tarptautinių organizacijų praktikos pokyčius. Tokia teisės kodifikacija apibrėžiant agresiją prisidėjo prie jau minėto tarptautinės teisės transformavimo į taikos saugumo teisę. Būtent šios agresijos apibrėžimas leido atsirasti konkrečioms valstybių įstatymams. Visų pirma noriu paminėti 2000 m. spalio 10 d. priimtą Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymą [14].

Svarbu paminėti ir Romos Baudžiamojo Teismo statutą, kuriame numatyta valstybės pareigūnų atsakomybė už pačius pavojingiausias nusikaltimus, keliančius didžiausią grėsmę tarptautinei bendrijai bei jos pripažintoms vertybėms. Prie tokio pobūdžio nusikaltimų priskirtas agresijos nusikaltimas. Taip pat reikia pažymėti, kad Romos konferencijoje valstybėms nepavyko apibrėžti agresijos nusikaltimo. Tai padaryti turės Pareniamoji komisija. Ši komisija buvo įkurta 1999 m. ir turi rengti Teismo veiklai reikalingus dokumentus. Deja, šiuo metu agresija, kaip nusikaltimas, Baudžiamojo Teismo statute dar neapibrėžta.

IŠVADOS

1. Agresijos kaip tarptautinio nusikaltimo sąvoka yra šiuolaikinės tarptautinės teisės evoliucijos išdava, kai tarptautinė teisė iš karo teisės virto taikos ir saugumo teise.

2. Pritariame daugumos tarptautinės teisės mokslininkų nuomonei, kad dar prieš Antrąjį pasaulinį karą agresija kaip karinės jėgos panaudojimo aktas remiantis tarptautinės teisės dokumentais galėjo būti pripažinta neteisėta.

3. Remiantis 1974 m. Jungtinių Tautų Organizacijos rezoliucija „Dėl agresijos apibrėžimo“ kvalifikuojančiais agresijos požymiais reikėtų laikyti tai, kad:

1. agresija susijusi su ginkluotos jėgos panaudojimu;
2. naudojant agresiją kėsinamasi į valstybės suverenitetą, teritorijos neliečiamumą, politinę nepriklausomybę;
3. kvalifikuojant agresijos aktą, be agresyvių veiksmų konstatavimo, svarbu nustatyti šių veiksmų pirmumo faktą;

4. tarptautinė bendrija ekonominės bei ideologinės agresijos sampratos kaip normos dar neįtvirtino. Tuo tarpu kai kurių valstybių veiksmai rodo, kad šios sąvokos apibrėžtumo klausimai yra aktualūs. Faktai rodo, kad ekonominės agresijos žala neretai būna didesnė nei panaudojus ginkluotą jėgą.

LITERATŪRA

1. **Jaščenka A.** Tarptautinės teisės kursas. – Kaunas, 1931.
2. **Tautų Sąjungos** paktas kn. Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas. – Kaunas, 1931.
3. **Natkevičius L.** Agresijos sąvokos evoliucija ir jos apibūdinimo reikšmė šių dienų tarptautinei pozityvinei teisei. – Kaunas, 1934.
4. **Cituojama** pagal Bassiouni M. C. International Criminal Law. Crimes. – New York: Transnational Publishers, 1986. Vol. I.
5. **Brownlie I.** The use of force in international law. – Oxford, 1963.
6. **Kūris P.** Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos. – Vilnius, 1970.
7. **Рыбаков.** Вооруженная агрессия – тягчайшее международное преступление. – Москва: Юридическая литература, 1986.
8. **Encyclopedia of Public International Law.** – North-Holland, 1992. Vol. 1.
9. **Арчага X.** Международное право. – Москва, 1984.
10. **Žalimas D.** Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Pagrindiniai klausimai pagal tarptautinę teisę. – Vilnius: Rosma, 1997.
11. **Балинак К.** Борьба Советского Союза против агрессии. – Москва, 1984.
12. **Доклад** специального комитета по вопросу об определении агрессии от 13 июля 1970 года. Официальные отчеты двадцать пятой сессии. Дополнение № 19 (A/8019).
13. **Encyclopedia of Public International Law.** – North-Holland, 1992. Vol. 1.
14. **Valstybės žinios.** 2000. Nr. 64–1927.

AGGRESSION UNDER INTERNATIONAL LAW

Saulius Katuoka *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Development of contemporary international law is determined by its qualitative changes. If contemporary international law was compared with classical international law, the major transformation which occurred was in the area of prohibition of use of force and threat of force. As a consequence of this change, international law transformed from the law of war to the law of peace and international security. The article seeks to achieve two aims:

- 1) to discuss briefly the genesis of the definition of aggression prior to establishment of the United Nations;

* Professor of Department of International Law, Law Faculty, Mykolas Romeris University.

- 2) to disclose the focal issues of the definition of aggression on the basis of the UN General Assembly Resolution 3314 of 1974.

Having reviewed the genesis of the definition of aggression prior to the establishment of the United Nations, the author concludes that even prior to World War II international law in the form of international agreements allowed to qualify military use of force as unlawful.

According to the UN General Assembly resolution on the definition of aggression of 1974, the elements of aggression are:

- 1) aggression relating to the use of armed force;
- 2) aggression is aimed against the sovereignty of a state, territorial integrity and political independence;
- 3) apart from findings on whether there were acts constituting aggression, it is important to establish the fact of the first use of armed force.

After the definition of aggression was adopted in 1974, the UN General Assembly confirmed it in its subsequent resolutions. By these resolutions the United Nations seeks to establish a wider definition of aggression.

It is important to emphasize that the International Court of Justice in the case of *Nicaragua v. U.S.* found that Article 3(g) of the Definition of aggression may be considered as reflecting customary international law.

No legal instrument concluded so far provides with a positive definition of economical and ideological aggression. The Statute of the International Criminal Court does not provide a definition of aggression. In the opinion of the author, the question needs more attention of both the United Nations and the international community.

Keywords: aggression, League of Nations, United Nations, occupation, annexation.